

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

*Павлова Т.О., кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Аналізуючи кримінально-правові норми, одним із завдань яких є запобігання злочинності (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України – далі КК України) [1], слід констатувати поступову зміну пріоритетів кримінально-правової політики нашої держави. Починаючи з 2008 року, державою було обрано курс на гуманізацію [2]. При цьому слід звернути увагу та те, що діяльність держави у сфері протидії злочинності теж трансформувалася.

Протидія злочинності, на думку О. М. Ігнатова, – це система різноманітних видів діяльності та комплексних заходів (які здійснюються суспільством та державою), спрямованих на застосування, усунення, нейтралізацію і обмеження (ослаблення) факторів, детермінуючих злочинність [3, с. 94].

Змістовна сторона поняття «протидія злочинності», містить два аспекти: кримінально-правовий і криминологічний [4, с. 12 – 17]. Кримінально-правовий аспект складає діяльність органів кримінальної юстиції з виявлення й розслідування злочинів, виявлення осіб і притягнення їх до встановленої законом відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ (кримінальних проваджень – за нормами Кримінального процесуального кодексу України – Т.П.) [5] і призначення покарань. Криминологічний аспект складає діяльність правоохоронних і інших органів із виявлення існуючих детермінант злочинності, їх усунення, ослаблення, нейтралізації, а також запобігання виникненню нових [6].

Зосередимося на кримінально-правовому аспекті протидії злочинності. Слід зазначити, що у ході своєї діяльності, направленої на протидію злочинності, органи кримінальної юстиції у своїй діяльності керуються кримінально-правовими, кримінально-процесуальними та кримінально-виконавчими нормами. Саме кримінально-правові норми, в першу чергу, закріплюють заходи, направлені на протидію злочинності, тому вони потребують свого глибинного дослідження.

Можна погодитися з вченими, які вважають, що каральний вплив вже не виправдовує себе та перестав бути єдиним засобом урегулювання кримінально-правових відносин. Так, А. А. Митрофанов вказує, що кримінально-правова репресія є важливим, проте не є єдиним і, навіть, не головним засобом протидії злочинності. Криміналізація та пеналізація діянь не можуть самі по собі усунути або скоротити причини конкретних злочинів, не кажучи вже про причини злочинності в цілому. Кримінально-правова репресія в її чистому вигляді, не підкріплена іншими засобами впливу, не здатна проникнути на рівні глибини, приче злочинності [7, с. 68; 8].

Ю.В. Грачова зазначає, що в сфері кримінального права традиційно під заходами кримінально-правового характеру розуміють покарання, конфіскацію майна, примусові заходи медичного характеру і примусові заходи виховного характеру [9, с. 111].

У вітчизняному кримінальному законодавстві, на думку А. М. Яценка, всі заходи кримінально-правового характеру можна поділити на каральні та некаральні. До каральних заходів відносяться: 1) кримінальне покарання (ст.ст. 50, 51 КК України); 2) види покарань, які реалізуються через його корегування або заохочення позитивної поведінки особи (ч. 3 ст. 74, ч. 1 ст. 58, ч. 1 ст. 62, ст. 63 КК України тощо). Некаральні заходи кримінально-правового характеру, як пише вчений, включають у себе: 1) некаральні заходи, які реалізуються через кримінальну відповідальність; 2) некаральні заходи, які реалізуються поза межами кримінальної відповідальності [10, с. 126].

До заходів кримінально-правового характеру, як пише К.М. Карпов, варто відносити покарання та інші заходи, які він поділяє на три групи (класи): 1) заходи безпеки (примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру); 2) заходи створення (заохочення) правомірної постзлочинної поведінки (умовне засудження; умовно-дострокове звільнення; звільнення від кримінальної відповідальності, відстрочка відбування покарання); 3) заходи відновлення матеріально-правових відносин, порушених в результаті вчинення злочину (конфіскація майна) [11, с. 134 – 136].

В узагальненому вигляді обидві заходи кримінально-правового характеру, як вважає В.С. Єгоров, утворюють заходи відповідальності, превентивно-реабілітаційні засоби, а також заходи забезпечення [12, с. 135 – 136].

Аналізуючи представлені точки зору вчених, звертає на увагу певна розбіжність у термінології. Одна група вчених пише про «заходи кримінально-правового характеру», інші – «заходи кримінально-правового характеру». Ми приєднуємося до точки зору тих вчених, які вважають, що вказані поняття співвідносяться як частина та ціле [10, с. 124].

Правовий аналіз вітчизняного кримінального законодавства змогу запропонувати поділ усіх кримінально-правових заходів протидії злочинності за ознакою суб'єкта застосування на кримінально-правові заходи щодо фізичних осіб та заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Заходи кримінально-правового характеру щодо фізичних осіб, на нашу думку, поділяються на: 1) заходи, які пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності: кримінальне покарання – ст. ст. 50, 51 КК України; звільнення від покарання, його відбування або заміна невідбутої частини покарання більш м'якою – ст. ст. 73, 74, 81, 82, 83, ч. 2 ст. 84, 104, 107 КК України; спеціальна конфіскація – ст. 96¹ КК України; судимість – ч. 1 ст. 86 КК України; примусові заходи медичного характеру, що застосовуються замість або поряд з кримінальним покаранням – ч. 2, ч. 3 ст. 93 КК України; примусове лікування – ст. 96 КК України; примусові заходи виховного характеру, які застосовуються замість покарання – ст. 105 КК України; 2) заходи кримінально-правового характеру, які не пов'язані з реалізацією кримінальної відповідальності: примусові заходи медичного характеру, що застосовуються замість кримінального покарання до неосудних – п. 1 ст. 93 КК України; примусові заходи виховного характеру, які застосовуються до осіб, які не досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність – ч. 1 ст. 97 КК України. До заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб відносяться: штраф, конфіскація майна, застави – ч. 1 ст. 96² КК України [13, с. 103 – 104].

Література:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> – Назва з екрана
2. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності. Закон України від 15.04.2008 р. № 270-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/270-07> – Назва з екрана
3. Ігнатов О. М. Протидія злочинності: поняття та сутність / О. М. Ігнатов // Юридична Україна. – 2009. – № 3 (75). – С. 92 – 97.
4. Давыденко Л. М. Протидія злочинності: теория, практика, проблемы : монография [Текст] / Л. М. Давыденко, А. А. Бандурка. – К. : Юридична Україна, 2005. – 302 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4071-07> – Назва з екрана
6. Ігнатов О. М. Роль правових заходів кримінально-правового впливу в механізмі протидії злочинності // О. М. Ігнатов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.apdp.in.ua/v55/93.pdf> – Назва з екрана

7. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні : формування та реалізація [Текст] / А. А. Митрофанов. – Одеса : Вид-во Одеського юридичного інституту НУВС, 2004. – 132 с.

8. Дуюнов В. К. Уголовно-правовое воздействие: теория и практика / В. К. Дуюнов [Электронное издание]. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1757_page_8.html – Назва з екрана

9. Грачёва Ю.В. Судейское усмотрение в реализации уголовно-правовых норм : проблемы законотворчества, теории и практики [Текст] : дис. ...докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія: кримінально-виконавче право / Грачёва Ю. В. – М., 2011. – 423 с.

10. Яценко А. М. Класифікація заходів кримінально-правового характеру [Текст] / А. М. Яценко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – Вип. 3. – Том 2. – С. 123 – 127.

11. Карпов К. Н. Иные меры уголовно-правового характера как средство противодействия совершению преступлений [Текст] : дисс. ...канд.юрид. наук: 12.00.08 / К. Н. Карпов. – Омск, 2010. – 226 с.

12. Егоров В. С. Вопросы правового регулирования мер уголовного принуждения [Текст] / В. С. Егоров. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. – 312 с.

13. Гончар Т. О. Загальна характеристика заходів кримінально-правового впливу [Текст] / Т. О. Гончар // Правова держава. – 2014. – № 18. – С. 101 – 105.